

КОНЦЕПЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ В. ЛИПІНСЬКОГО ТА Д. ДОНЦОВА, ЇХ АКТУАЛЬНІСТЬ ДЛЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Вся логіка сучасних політичних процесів, що відбуваються в Україні, особливо процесів виборчих, невідворотно вимагає з'ясування того кола питань, які пов'язані з функціонуванням політично провідної суспільної верстви. В українській політичній історії постаті Д.Донцова і В.Липинського в когорті діячів революційної і міжвоєнної доби ХХ століття займають окреме й особливе місце, визначене їхнім винятковим впливом не лише на сучасників, але й на багатьох представників наступних генерацій вітчизняного політикуму.

Актуальність теми дослідження випливає насамперед з браку порівняльних політологічних досліджень при вивченні державницьких концепцій попередніх часів. Без такого аналізу неможливо з'ясувати логіку подій, які врешті-решт привели нашу країну до незалежності.

Аналіз поглядів Д.Донцова і В.Липинського на методи державного будівництва має не тільки теоретичну, але й практичну значущість, є корисним для нової української політичної еліти, яка зараз формується в Україні, може суттєво допомогти в процесі формування української політичної нації.

Нарешті, актуальність теми випливає також з необхідності мобілізувати досягнення вітчизняної політичної думки, у тому числі творчої спадщини Д.Донцова і В.Липинського, для вироблення концепції щодо місця України в сучасному світі, що глобалізується.

Мета. Проаналізувати бачення національної еліти у творах В. Липинського та Д.Донцова.

Для досягнення мети ми поставимо наступні **завдання**:

- проаналізувати концепцію становлення національної еліти у працях Д.Донцова

- на основі наукового доробку В.Липинського ісвітлити його бачення формування політичної верхівки;

-зробити порівняльний аналіз концепцій вчених, і висвітлити їх вплив на становлення політичних еліт на сучасному етапі становлення української держави.

Висхід матеріалу. Виникнення і глибоке обґрунтування елітарних теорій пов'язане в Україні з іменами Дмитра Донцова і В'ячеслава Липинського. Незаперечно визнаючи необхідність політичної еліти для українського суспільства, ці мислителі репрезентували кардинально протилежні підходи до її характеристики.

Концепція еліти розроблена Д. Донцовим у праці «Дух нашої давнини». На його думку, джерелом формування еліти має бути строгий відбір «кращих людей» з усіх верств суспільства, а не лише з міфічного «демосу», маси, класу, партії. Принциповою для Д. Донцова є обов'язковість суворої «чистки», «прочищення» цього відбору, завдяки чому має зберігатися духовна, моральна чистота, владна сила, могутність еліти. На першій стадії своєї діяльності Д.Донцов заперечував націоналізм, був переконаним соціал-демократом і кінцевою метою революційної боротьби вважав повалення абсолютизму, здобуття Україною автономії у складі демократичної Росії.

Матеріали дослідження свідчать про непослідовність тодішнього Донцова-марксиста, заперечення ним марксистської концепції історичних та неісторичних націй, до яких відносили й українську.

Д. Донцов вважає, що без еліти суспільство є «стадом». У праці «Дух нашої давнини» визначальним проголошував дух цієї верстви, який живить її, змушує діяти, допомагає «бути твердою і невблаганною щодо себе самої, не піддаватися матеріальним спокусам вигідництва чи оспалості, ставлячи понад усе поняття честі й обов'язку, безоглядно вірити у свою справу й у своє право провадити загально». До прикмет членів провідної верстви Д. Донцов відносив:

1) шляхетність, благородство;

2) мудрість (наявність концепції своїх дій);

3) мужність, відвага (проявляється у вмінні протиставитись оточенню й самому собі у всіх слабкостях).

Усі три прикмети члена провідної верстви випливають з його психічної вдачі.

Д.Донцов у своєму творі «Націоналізм» виділяє «ініціативну меншість» (еліту) і «пасивного чинника нації» (народ). Він зазначає, що «ініціативна меншість» повинна не тільки формулювати певну ідею, а й мобілізувати народ на її здійснення, застосовуючи «творче насильство» меншості над більшістю. На думку Д.Донцова, для досягнення могутності нації і створення національної державності політичній еліті дозволено застосовувати будь-які засоби. Політична еліта здатна збудити приховану енергію нації, виховувати маси й наснажувати для участі у тих чи інших політичних акціях.

В питанні майбутнього України, яку Д.Донцов бачив самостійною, він пішов далі від загальноновизнаної у середовищі українських інтелігентських кіл точки зору, що українська проблема має розв'язуватися всередині Російської імперії. На відміну від них, Д.Донцов не лише вказував на згубність російських культурних і політичних впливів на самобутній розвиток української культури й політичної думки, а й поглибив ідею сепаратизму та розробив програму виходу українських проблем на обрії світової політики.

В.Липинський, науково-публіцистична та громадсько-політична діяльність якого проходила в ту ж історичну епоху, що й Д.Донцова, увійшов в історію політичної науки як провідний теоретик українського консерватизму, поборник української монархічної державності. Досить цікавою і самобутньою в історії української суспільно-політичної думки є його елітарна концепція. Передумовою провідної ролі національної аристократії є, на думку вченого, її прагнення до влади і готовність боротися за неї.

В.Липинський зазначав, що процес постійного відновлення аристократії є характерною рисою історії різних часів і народів. Концепція національної аристократії В.Липинського виходить з того, що ні етнографічна маса людей як така, ні тип і характер, ні мова і окрема територія самі по собі автоматично не творять нації. Це робить активна серед цієї етнографічної маси група, що об'єднує всіх навколо політичних цінностей, на ґрунті чого формується нація. На думку В. Липинського, історично еліту утворюють не українці, а вихідці із інших народів. Скажімо, в українському суспільстві носіями елітарної культури є поляки. Поляки, асимілюючись з «українською народною масою», стимулюють процес відокремлення її в масі руських племен.

В. Липинський є автором концепції «національної аристократії». На його думку, в кожній нації існує група людей, яка керує нацією, стоячи на чолі її політичних і організаційних установ. Вона створює певні культурні, моральні, політичні та цивілізаційні цінності, які потім привласнює собі ціла нація для нормальної життєдіяльності. Таку провідну групу В. Липинський й називає «національною аристократією».

В. Липинський підкреслює важливість процесу «постійного відновлення або зміни аристократії», тобто циркуляції еліт. Коли цей процес припиняється, то нація попадає під провід чужої, сильнішої, ніж власна, політичної еліти, втрачаючи свою національну ідентичність.

На думку Липинського, еліта має володіти «матеріальною силою» та «моральним авторитетом у своєї нації». З цього приводу в «Листах до братів-хліборобів» Липинський наголошував: «Без матеріальної сили: без володіння засобами виробництва (землею і фабриками), без володіння засобами війни (державою, армією) і без морального авторитету не може бути національної аристократії».

У його другій відомій праці «Релігія і Церква в історії України» висловлюється сумнів, що Україну можна створити «голосами плебісциту». Державу в Україні, на його думку, можна побудувати лише «розумним і витривалим хотінням та зусиллям меншості». Причому не такої демократичної меншості, «яка править іменем народної більшості і тому не несе за свої діла ніякої відповідальності», а такої, що є авторитетом серед народу, що бачить своє призначення «в найбільшій послідовній і неперервній зусиллі своєї волі, свого розуму, своєї власної організованості».

М. І Гурик, розглядаючи його політичну доктрину, її суть підсумувала у чорирьох головних ідеях: 1) політичним ідеалом для України є спадкова монархія на чолі з гетьманом; 2) республіканська парламентська демократія є непридатною для України; серед трьох основних державних форм: демократія з республікою, охлократія з диктатурою, класократія з правовою обмеженою законом монархією, найпридатнішою є остання. 3) концепція аристократії, що ґрунтується на принципі «територіального патріотизму», який є важливішим за національний чинник, оскільки він сприяє поширенню консервативної ідеології, християнської релігії і солідаризму; 4) концепція хлібороба – власника, як рушійної сили політичного процесу

Отже, В. Липинський, на відміну від Д. Донцова, не розглядав еліту як замкнену суспільну верству. Він вважав, що національна еліта – це та активна меншість, яка об'єднує найкращих і найактивніших членів усіх класів, творить матеріальні та духовні цінності – власність усього суспільства. За всієї відмінності, а подекуди й несумісності підходів обох учених, у їхній методології було багато спільного – ігнорування наявного українського досвіду державотворення, механічне перенесення на вітчизняний ґрунт запозичених у зарубіжних авторів поглядів, міфологізація минулого, свідоме чи несвідоме ігнорування відомих фактів і документів.

Творчість Д. Донцова та В. Липинського справила величезний вплив на подальшу боротьбу українського народу за свою незалежність. Зокрема, О. Субтельний зазначає, що інтегральний націоналізм, ідеологом якого був Д. Донцов, став світоглядною засадою національно-визвольних змагань після поразки української революції 1917-1921 рр. Він не спирався на ретельно обґрунтовану систему ідей. Український інтегральний націоналізм скоріше ґрунтувався на низці ключових понять, головна мета яких полягала не у тлумаченні дійсності, а у спонуканні людини до активних дій. Філософсько-політичні погляди Д. Донцова та В. Липинського на державне будівництво не втрачають своєї актуальності й за сучасної доби. Особливостями їхніх концепцій є застосування своєрідних методологічних засад та евристичних прийомів для розробки багатоаспектних характеристик національної еліти, її ролі в розбудові держави. Ці засади синтезували елементи європейської філософської, політичної та соціологічної думки з українськими інтелектуальними традиціями та реаліями суспільного життя. Загалом же творчі набутки Д. Донцова та В. Липинського є оригінальними і такими, що в теоретичному розрізі намагаються рефлексувати глибинні основи політичного, соціально-економічного, культурно-релігійного буття українського народу в надчасовому вимірі. Саме тому, за сучасних умов масштабної модернізації українського суспільства, вони є безцінним джерелом нових ідей та подальших досліджень.

Висновки Порівняльний аналіз поглядів на державотворчі процеси в Україні двох визначних вітчизняних політологів і мислителів – Д. Донцова та В. Липинського – ґрунтується насамперед на їхній теоретичній спадщині.

Концепціям еліти Д. Донцова і В. Липинського притаманний ірраціоналізм, романтизм у розумінні національного. Виразно простежується зв'язок з волонтаризмом Ф. Ніцше і А. Шопенгауера. Образ української національної еліти, описаний в роботах мислителів української діаспори, не відповідав образу тогочасної національної еліти. Концепції Д. Донцова і В. Липинського показують, що головним змістом існування еліти є її діяльність у площині соціальної практики. В роботах цих мислителів приділена особлива увага політичній еліті та проблемам формування національної еліти. Це надає їхнім розробкам особливої актуальності сьогодні та окреслює перспективи практичного застосування при вихованні підрастаючого покоління.

Література

1. Внесок Д. Донцова і В. Липинського в цивілізаційну систему України // Сучасна цивілізація: гуманітарний аспект. – К. – 2004. – С. 479–487.
2. Гончарук-Чолач Т.В., Джугла Н.В. Політична соціологія: навчальний посібник / За ред. Гончарук-Чолач Т.В. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр «Економічна думка ТНЕУ», 2018. – 250 с.
3. Гурик М.І. Концепція еліти В. Липинського: аналіз і перспективи /М.І.Гурик. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/20261/1/Концепція%20еліти%20В.%20Липинського%20аналіз%20і%20перспективи.PDF>
4. Гурик М. І. Шумка М. Л. Трансформація специфічних ознак патерналізму в умовах децентралізації в Україні. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/29229>
5. Еволюція політичних поглядів Д. Донцова у передреволюційний період // Наукові записки / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. – К. – 2002. – Вип. 21. – С. 82–88.
6. Д. Донцов і В. Липинський в історії України: порівняльний аналіз // Наукові записки / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І.Ф.Кураса НАН України. – К.– 2004. – Вип. 26. – С. 61–68.
7. Донцов Д. Дух нашої давнини / Дмитро Донцов. Вид. 2 ге. - Дрогобич: Видавництво «Відродження», 1991. – 345 с.
8. Донцов Д. Націоналізм / Дмитро Донцов // Історія філософії України. – 215 с.
Олещенко В. Політичні еліти: особливості формування у період незалежності України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://visnyk.academv.gov.ua/wp-content/uploads/2013/11/2012-3-26.pdf>
9. Пеленський Я. Спадщина В'ячеслава Липинського і сучасна Україна / Ярослав Пеленський // В'ячеслав Липинський: історико-політологічна спадщина і сучасна Україна: матеріали Міжнародної наукової конференції з нагоди 110 роковин з дня народження вченого (Київ, Луцьк, Кременець, 2-6 червня 1992 р.) / редактор Я.Пеленський. - К.: Філадельфія, 1994. – 298 с.
10. Політологія [Текст]: навч. посіб. / Т. В. Гончарук-Чолач, О. М. Рудакевич, М. Гурик [та ін.]; за ред. Т. В. Гончарук-Чолач. Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2019. – с. 320.
11. Резнік В.В. Державницькі теорії Д.Донцова і В.Липинського: порівняльний аналіз /В.В. Резнік. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21IID=&Image_file_name=DOC/2008/08rvlpa.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=